

kościelnego, szczególnie przydatne byłoby całościowe przedstawienie problematyki dokonanej przed tą datą (a po 1945 r.) nacjonalizacji mienia wykorzystywanego przez podmioty kościelne do prowadzenia działalności dobroczynnej. Trudno mieć jednak wątpliwości, że omawiane opracowanie istotnie powiększa i porządkuje wiedzę na temat prawnych aspektów działań podejmowanych przez władze Polski Ludowej przeciwko akcji charytatywnej Kościoła katolickiego, a nadto stanowi ważny głos w dyskusji na temat instrumentalnego wykorzystywania przez nie obowiązującego prawa.

Piotr Stanisz

Las asociaciones de fieles. Aspectos canónicos y civiles. Acta del VIII Simposio Internacional del Instituto Martín Azpilcueta (Pamplona 4-6 de noviembre 2009), dir. José Antonio Fuentes, Eunsa Pamplona 2011, pp. 379.

Stowarzyszenie obejmuje pewną grupę osób, które się zrzeszają dla osiągnięcia wspólnym działaniem określonych celów. Gdy mówimy o stowarzyszeniach wiernych, mamy na uwadze cele związane z życiem Kościoła, takie jak osiągnięcie życia bardziej doskonałego, rozwój kultu publicznego, pogłębianie doktryny chrześcijańskiej czy podejmowanie dzieła apostołatu, wykonywanie dzieł pobożności lub miłosierdzia. Kodeks Prawa Kanonicznego w kan. 298 § 2, mając na względzie powyższą definicję stowarzyszeń wiernych, stwierdza: „Wierni powinni należeć do tych przede wszystkim stowarzyszeń, które przez kompetentną władzę kościelną albo zostały erygowane, albo są przez nią zalecane lub popierane”.

Książka *Las asociaciones de fieles. Aspectos canónicos y civiles* (Stowarzyszenia wiernych. Aspekty kanoniczne i cywilne) pod redakcją José Antonio Fuentes jest owocem VIII Międzynarodowego Symposium zorganizowanego na Uniwersytecie Navarry w Pampelunie w dniach 4-6 listopada 2009 r. i stanowi swoisty komentarz do tytułu V drugiej księgi Kodeksu Prawa Kanonicznego.

Recenzowane dzieło składa się z dwunastu artykułów. Najpierw José Antonio Fuentes prezentuje temat: *Aspectos fundamentales en la realidad*

actual de las asociaciones de fieles (Fundamentalne aspekty w aktualnej rzeczywistości stowarzyszeń wiernych, s. 11-30). Autor jako Przewodniczący Komitetu Organizacyjnego Sympozjum w swoim przedłożeniu najpierw zwraca uwagę na instrumenty wolności i dzieła ewangelizacyjnego. Wierni zawsze w historii Kościoła byli powołani do dzieła ewangelizacyjnego. Ową wolność ewangelizacyjną streścił Jan Paweł II w adhortacji apostołskiej *Christifideles laici*: „Sprawą pierwszej wagi jest uznanie wolności zrzeszania się świeckich w Kościele. Wolność ta jest autentycznym prawem, które nie jest jakiegos rodzaju »ustępstwem« ze strony władzy, ale wywodzi się z chrztu, jako z sakramentu, który wzywa świeckich do aktywnego udziału w komunii i w misji Kościoła. Sobór mówi o tym bardzo wyraźnie: »Zachowując należyty stosunek do władz kościelnych, świeccy mają prawo zakładać stowarzyszenia, kierować nimi i wstępować do już istniejących«. Prawo to zapewnione jest również w przepisach nowego Kodeksu: »Wierni mają prawo swobodnego zakładania stowarzyszeń i kierowania nimi dla celów miłości lub pobożności albo dla ożywienia chrześcijańskiego powołania w świecie, a także odbywania zebrań dla wspólnego osiągnięcia tych celów« (kan. 215)”. Następnie prof. Fuentes zwraca uwagę na istotny wzrost liczby stowarzyszeń w ostatnich dekadach, zwłaszcza po Soborze Watykańskim II. Ważnym tematem, jaki porusza Autor artykułu, jest zagadnienie wzajemnej relacji stowarzyszeń do szerzącego się laicyzmu, którego zasadniczym aksjomatem jest twierdzenie, że religia jest sprawą prywatną, indywidualną, co neguje społeczny wymiar wolności religijnej. Zdaniem profesora z Pampeluny, „przedstawiciele laicyzmu uważają, że religia reprezentuje myślenie zacofane, nieracjonalne i nienaukowe” (s. 20).

W drugim artykule, kardynał, arcybiskup Barcelony, Lluís Martínez Sistach porusza temat: *Las asociaciones de fieles en la vida de la Iglesia (Stowarzyszenia wiernych w życiu Kościoła*, s. 31-58) Autor zajmuje się następującymi kwestiami: stowarzyszenia powstają wraz z Kościołem; znaczenia prawa do stowarzyszania się; regulacje prawne odnoszące się do stowarzyszeń wiernych; prawo do tworzenia i kierowania stowarzyszeniami; różnica między stowarzyszeniami publicznymi i prywatnymi; konfiguracja kanoniczna ruchów kościelnych; stowarzyszenia pozadiejezjalne a Kościół partykularny. Kardynał z Barcelony kończy swój artykuł zdaniem: „Stowarzyszenia wiernych są konieczne i bardzo ważne w życiu Kościoła” (s. 58).

Trzeci artykuł autorstwa profesora Katolickiego Uniwersytetu św. Krzyża w Mediolanie Ombretta Fumagalli Carulli nosi tytuł: *El Derecho de asociación en la Iglesia (Prawo do stowarzyszeń w Kościele, s. 59-79)*. Pani profesor w swoim przedłożeniu porusza pięć zagadnień: wolność do stowarzyszeń a prawo fundamentalne wiernych; wolność do stowarzyszeń a eklezjologia; stowarzyszenia i ruchy; prawo do stowarzyszeń między autorytetem a wolnością; wolność do stowarzyszania się osób świeckich.

Kolejny artykuł pt. *Intervención de la autoridad eclesiástica en las asociaciones de fieles (Interwencja władzy kościelnej w stosunku do stowarzyszeń wiernych, s. 81-98)*, autorstwa Fernando Lozano – Sekretarza Rady Prawnej Konferencji Episkopatu Hiszpanii, analizuje najpierw kan. 215 KPK 1983, a następnie omawia granice prawa do stowarzyszania się. Zasadniczo omawia trzy cele, które powinny harmonizować z misją Kościoła: kult, apostołat i miłość. W dalszej kolejności Autor podejmuje zagadnienie interwencji hierarchicznej przy tworzeniu stowarzyszeń (kan. 223 KPK 1983), odwołując się do adhortacji apostołskiej *Christifideles laici* n. 30. W końcowej części artykułu jest mowa o nadzorze władzy kościelnej nad funkcjonowaniem stowarzyszeń, by te zachowały nienaruszoną wiarę, obyczaje i by nie wkradły się nadużycia do dyscypliny kościelnej.

Piąty artykuł *Eficacia civil de los actos administrativos canónicos en materia de asociaciones (Skuteczność cywilna kanonicznych aktów administracyjnych w materii stowarzyszeń, s. 99-159)* jest autorstwa profesora Wydziału Prawa Uniwersytetu w Huelvie – Jesús Bogarín Díaz. Autor artykułu, po przedłożeniu definicji kanonicznego aktu administracyjnego i wymienieniu konkretnych aktów administracyjnych odnoszących się do stowarzyszeń, przechodzi do meritum zagadnienia, tzn. mówi o skuteczności cywilnej na gruncie statutu prawnego stowarzyszeń, członków stowarzyszeń, urzędów pełniących w stowarzyszeniach oraz dóbr materialnych należących do stowarzyszeń. Profesor z Huelvy konkluduje, iż nie ma jednoznacznej, systematycznej odpowiedzi na pytanie o skuteczność cywilną kanonicznych aktów administracyjnych, gdyż zarówno regulacje konkordatowe, jak i cywilne są zróżnicowane.

María del Carmen Garcimartín z Wydziału Prawa Uniwersytetu w La Coruña, przedstawiła artykuł pt. *Cuestiones registrales relativas a las asociaciones canónicas (Zagadnienia związane z rejestrem stowarzyszeń kanonicznych, s. 161-177)*. Autorka we wstępie zauważa, że zasadą ogólną

jest, by stowarzyszenia kanoniczne były wpisywane do rejestru stowarzyszeń religijnych, uzyskując w ten sposób osobowość prawną. Następnie omawia podmiot owego wpisu do rejestru oraz wymagania konieczne do skutecznienia tego wpisu. W dalszej kolejności Autorka omawia szczegółowe zasady postępowania przy dokonywaniu wpisu.

Kolejny artykuł *Las asociaciones de fieles: su regulación en la legislación canónica particular española* (Stowarzyszenia wiernych: regulacja w kanonicznym ustawodawstwie partykularnym Hiszpanii, s. 179-231) jest autorstwa profesor Wydziału Prawa Kanonicznego Papieskiego Uniwersytetu Comillas w Madrycie Carmen Peña García. Autorka przedstawia temat w trzech częściach. W pierwszej omawia cel i przedmiot swojego studium. W drugiej części omawia normy Konferencji Episkopatu Hiszpanii odnoszące się do stowarzyszeń. Autorka dokonuje tu szczegółowej analizy Instrukcji Konferencji Episkopatu Hiszpanii z 1986 r. W trzeciej części analizuje promulgowane normy diecezjalne o stowarzyszeniach. Na końcu są przedstawione dwa aneksy. W pierwszym są wymienione normy diecezjalne odnoszące się do stowarzyszeń i ich statutów (s. 223-228); w drugim są wyliczone normy diecezjalne odnoszące się do zgrupowania stowarzyszeń (s. 229-231).

Następny artykuł autorstwa s. dr Marii Areitio pt. *Asociaciones de fieles y la vida consagrada: distintas relaciones y sus perspectivas canónicas* (Stowarzyszenia wiernych i życie konsekrowane: różne relacje i ich perspektywy kanoniczne, s. 233-262). S. Maria Areitio w pierwszej odsłonie artykułu eksponuje czynniki teologiczno-kanoniczne, które definiują kondycję wiernych w Kościele. W dalszej kolejności prezentuje możliwe trudności kanoniczne, jakie mogą się pojawić między stowarzyszeniami wiernych a różnymi formami życia konsekrowanego (w tym z trzecimi zakonami, które dziś posiadają inne nazwy) oraz siedmioma nowymi formami życia konsekrowanego, zatwierdzonymi przez Stolicę Apostolską.

W dziesiątym artykule *Asociaciones internacionales de fieles* (Stowarzyszenia międzynarodowe wiernych, s. 263-281) Miguel Delgado Galindo z Papieskiej Rady do spraw Wiernych Świeckich najpierw ukazuje międzynarodowy wymiar stowarzyszeń w Kościele, a następnie analizuje dokument – Dyrektorium Sekretariatu Stanu Stolicy Apostolskiej z dn. 3 grudnia 1971 r. o kryteriach definiujących międzynarodowe organizacje katolickie. W dalszej kolejności Autor omawia nowe ustawodawstwo

Kościółu odnośnie do stowarzyszeń (s. 271-275) i relacje między stowarzyszeniami a Kościołami partykularnymi (s. 278-281).

Arturo Cattaneo z Wydziału Prawa Kanonicznego Uniwersytetu św. Piusa X w Wenecji prezentuje temat: *Cuestiones canónicas planteadas por los nuevos movimientos eclesiales (Zagadnienia kanoniczne powstałe w wyniku pojawienia się nowych ruchów kościelnych, s. 283-303)*. Autor zauważa, że mimo iż niektóre ruchy kościelne powstały niedługo przed Soborem Watykańskim II, to jednak rozwój tychże ruchów należy przypisać na okres posoborowy. Profesor Cattaneo w dalszej kolejności przedstawia niektóre trudności, jakie mogą się pojawić z chwilą powstania nowych ruchów kościelnych: problem inkardynacji, obecności w tychże ruchach członków należących do instytutów życia konsekrowanego czy relacja między nowymi ruchami a wspólnotami parafialnymi.

Jesús Miñambres z Wydziału Prawa Kanonicznego Papieskiego Uniwersytetu św. Krzyża w Rzymie prezentuje przedostatni artykuł zatytułowany *Régimen patrimonial canónico de las asociaciones de fieles (Kanoniczny porządek dotyczący własności stowarzyszeń wiernych, s. 305-332)*. Profesor z Rzymu rozpoczyna swoje opracowanie od postawienia pytania: Dlaczego ustawodawca kościelny jest zainteresowany dobrami doczesnymi, jeśli ostatecznym celem działań Kościoła jest *salus animarum*, czyli cel duchowy? Profesor Miñambres w dalszej części artykułu daje odpowiedź na powyższe pytanie. Najpierw wyjaśnia motywację regulacji kanonicznej dóbr materialnych stowarzyszeń wiernych. Następnie omawia porządek kanoniczny dóbr stowarzyszeń publicznych, relacje między własnością stowarzyszeń bez osobowości prawnej a władzą kanoniczną. Autor artykułu konkluduje, iż porządek prawny stowarzyszeń posiada swoje źródło w prawie wszystkich wiernych do stowarzyszania się w celu osiągnięcia określonego celu.

W ostatnim artykule *Medidas de fomento y promoción en materia de asociaciones de fieles: régimen fiscal y mecenazgo (Środki rozwoju i promocji w materii stowarzyszeń wiernych: porządek finansowy i mecenat, s. 333-379)* profesor Rodríguez Blanco prezentuje swoje uwagi na temat prawa cywilnego i finansowego w odniesieniu do stowarzyszeń na podstawie Ustawy 49/2002 oraz Królewskiego Dekretu Ustawodawczego 4/2004. Obydwa akty prawne dotyczą podatków pobieranych od stowarzyszeń. W dalszej części artykułu Autor, powołując się na Ustawę 49/2002,

zdefiniował, na czym polega mecenat oraz wymienił, jakie dzieła wchodzą w jego zakres i tym samym cieszą się ulgami podatkowymi, m.in. działania w obronie praw człowieka, ofiar terroryzmu, promocja wolontariatu, ochrona środowiska, ochrona wartości konstytucyjnych, ochrona zasad demokratycznych, działania zmierzające do rozwoju tolerancji, ekonomii społecznej, badań naukowych, rozwój technologii.

Recenzowana pozycja stanowi bardzo ważny wkład w rozwój prawa kanonicznego i wyznaniowego, zwłaszcza dziedziny zajmującej się stowarzyszeniami w społeczności kościelnej i cywilnej. Należy rekomendować analizowaną pracę zbiorową, która stanowi swoisty komentarz do kanonów Kodeksu Prawa Kanonicznego traktujących o stowarzyszeniach nie tylko profesorom i studentom zajmującym się prawem kanonicznym i wyznaniowym, ale także pracownikom kurii diecezjalnych, zwłaszcza tym, którzy są odpowiedzialni za nadzór i rozwój stowarzyszeń na swoim terenie.

Robert Kantor